

Nr 234.

Ankom till riksdagens kansli den 19 juni 1945 kl. 1 em.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om rätt för husmödrar vid försvarsväsendets matinrättningar att erhålla fri portion in natura.

(1:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Anna Sjöström-Bengtsson* och fru *Gärda Svenson* (I: 225) och den andra inom andra kammaren av fröken *Hildur Nygren m. fl.* (II: 243), har hemställts, att riksdagen ville besluta att husmödrar och biträdande husmödrar vid försvarsväsendets matinrättningar skola erhålla fri portion in natura eller, därest riksdagen icke anser sig kunna bifalla denna hemställan, att riksdagen måtte uttala, att skyldighet för husmödrar och biträdande husmödrar vid försvarsväsendets matinrättningar att uttaga portion in natura icke skall föreligga.

Till stöd för sina yrkanden hava motionärerna anfört i huvudsak följande.

Vid genomförandet av bruttolönesystemet för vård- och ekonomipersonal vid försvarsväsendet upphävdes, bland annat, tidigare bestämmelser om fri portion för sådan personal. Vad gäller husmödrar och biträdande husmödrar hava därefter särskilda tillämpningsföreskrifter utfärdats av respektive centrala förvaltningsmyndigheter. Sålunda äro husmödrar och biträdande husmödrar vid arméns och flygvapnets matinrättningar skyldiga att under tjänstgöring uttaga portion in natura mot kontant ersättning. Omfattar tjänstgöring icke hel dag, föreligger sådan skyldighet även beträffande måltid, som enligt för vederbörande förband gällande dagordning börjar en timme före eller en timme efter början eller slutet av husmoders (biträdande husmoders) tjänstgöringstid. Ifrågavarande bestämmelser hava tillämpats från maj månad 1943.

De nämnda bestämmelserna innebära, att husmödrarna kunna åläggas betala för måltider, som infalla under vederbörandes fritid och vistelse å annan ort, då de alltså kunna vara förhindrade att intaga måltid, för vilken de erlægga ersättning.

För husmödrarna föreligger den skillnaden i förhållande till övrig vård- och ekonomipersonal, att i husmödrarnas arbetsuppgifter ingår skyldighet

att avsmaka de anrättningar, som tillagas. Husmödrarna borde befrias från skyldigheten att uttaga kronans portion mot kontant ersättning, då det icke kan hava varit meningen, att kronan skall göra sig förtjänst på befattningshavarnas bekostnad i de fall, portion icke uttages. Med hänsyn till den ovannämnda skyldigheten, som ingår i husmödrarnas arbetsuppgifter, synes det med större rättvisa förenligt att husmödrarna beredas fri portion, en förmån, som alltjämt tillkommer köksföreståndare och dagbefäl. En sådan förmån borde därvid införas utan att löneställningen i övrigt förändrades. Merutgiften för staten bleve obetydlig, då husmödrarnas antal vore relativt ringa.

Över ifrågavarande motioner har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden av *arméförvaltningens intendenturavdelning* och *försvarsväsendets lönenämnd*.

Arméförvaltningens intendenturavdelning har i sitt den 20 mars 1945 avgivna utlåtande erinrat om att försvarsväsendets husmödrar liksom också den kvinnliga köks- och servisbiträdespersonalen tidigare åtnjutit kontant lön jämte vissa fria naturaförmåner, vari ingick bland annat kost, men att vid genomförandet av bruttolönesystemet för personalen i fråga den kontanta lönen höjdes och att den tidigare förmånen av fri kost därvid borttogs. Vid genomförandet av löneregleringen förutsattes emellertid, att bestämmelser skulle meddelas om skyldighet att uttaga kost mot kontant ersättning.

En inskränkning av husmödrarnas nuvarande skyldighet att uttaga portioner till att omfatta enbart skyldighet att avsmaka den tillredda maten kunde icke anses lämplig. Därest så skedde, skulle det jämväl medföra konsekvenser för köks- och servispersonalen.

Skyldigheten att uttaga portion hade också begränsats till måltider, som infalla i anslutning till arbetstiden, varför hinder icke mötte för intagande av måltid, för vilken ersättning erlades. Det borde jämväl erinras om att tid för måltids intagande icke finge inräknas i tjänstgöringstiden.

Intendenturavdelningen har sålunda såsom sin åsikt framhållit, att husmödrarna jämväl i fortsättningen böra intaga måltider i matinrättningen i minst den utsträckning, som nu är föreskrivet och har i anslutning härtill uttalat följande.

Den ofrihet i fråga om val av sätt för förplägnadens ordnande ävensom den nackdel, som bestämmelserna möjligen kunna anses innebära för gift befattningshavare eller sådan med eget hushåll, kunde motivera, att husmödrarna i enlighet med motionerna tillerkändes rätt till fri portion. En dylik förmån representerar dock ett kontant värde av minst 600 kronor per år och komme därför att verka på samma sätt, som om denna personal enligt bruttolönesystemet uppflyttades i högre lönegrad. Med hänsyn till den konsekvens, som detta kan medföra i fråga om avlöningen för den övriga personal, som de vid lönegradsplaceringen ansågos närmast motsvara, kan förslaget om fri portion för husmödrar icke tillstyrkas.

Försvarsväsendets lönenämnd har i sitt den 17 mars 1945 dagtecknade utlåtande anfört följande.

Lönenämnden finner det uteslutet, att ifrågavarande husmödrar och biträdande husmödrar, vilkas nuvarande löneställning avvägs med beaktande av dem åliggande skyldighet att ersätta av staten tillhandahållna naturaförmåner, skulle — med bibehållande av oförändrad löneställning — beredas fri portion. Lönenämnden får därför avstyrka motionerna i denna del.

Vad därefter angår frågan om ifrågavarande befattningshavare böra befrias från dem nu åliggande skyldighet att i viss utsträckning begagna sig av kostförmån vill lönenämnden erinra, att genom ikraftträdandet den 1 september 1943 av kungörelsen 1943: 336 angående ändrad lydelse av kungörelsen 1942: 638 med avlöningsbestämmelser för vård- och ekonomipersonal vid försvarsväsendet samma avlöningsystem, som sedan den 1 september 1942 gällt för vård- och ekonomipersonalen vid garnisonssjukhusen och marinens sjukhus i Karlskrona, blev gällande jämväl för köks- och serveringsbiträden vid matinrättningar vid militära förband och skolor. Övergången till de nya avlöningsbestämmelserna innebar, att det gamla netto-lönesystemet med kontant lön och fria naturaförmåner ersattes av ett bruttolönesystem, enligt vilket vederbörande å lönen får vidkännas avdrag för åtnjutna naturaförmåner. Vad särskilt angår kostförmånen stadgas i 4 § kungörelsen 1942: 638 följande:

»I den mån delad kost enligt myndighetens beprövande åtnjutes må myndigheten bestämma kostersättningens fördelning på särskilda måltider.

Därest befattningshavare icke önskar begagna sig av kostförmån under fridag, skall löneavdrag icke verkställas, under förutsättning att befattningshavaren före sådan fridag inom tid, som av myndigheten bestämmes, där- om gjort anmälan.

Gift befattningshavare äger rätt att helt frånsäga sig kostförmån. Dylik rätt tillkommer dock icke kökspersonal.»

Den för den lägre kökspersonalen sålunda stadgade skyldigheten att taga i anspråk av staten tillhandahållna kostförmån — mot föreskriven ersättning — motsvaras beträffande de i motionerna åsyftade husmödrarna av en av arméförvaltningens intendenturdepartement den 21 april 1943 utfärdad föreskrift, enligt vilken husmödrar och biträdande husmödrar vid arméns matinrättningar skola vara skyldiga att under tjänstgöring uttaga portion in natura mot kontant ersättning. Omfattar tjänstgöringen icke hel dag, skall sådan skyldighet föreligga även beträffande måltid, som enligt för vederbörligt truppförband gällande dagordning börjar en timme före eller en timme efter början eller slutet av husmoders (biträdande husmoders) tjänstgöringstid. Denna föreskrift har gällt från och med den 1 maj 1943.

Av bilagda protokollsutdrag¹ framgår, att personal, som handhar kost å karolinska sjukhuset, såsom kökspersonal och personal på sjukavdelningar, är skyldig mottaga kost från sjukhuset, ehuru befrielse från denna skyldighet medgivits i fråga om måltider vid början och slutet av arbetstid. Nämnas må även, att enligt stadgan angående sinnessjukvården i riket ogift befattningshavare är pliktig att från sjukhuset mottaga kost in natura, ehuru direktionen äger medgiva befrielse från denna skyldighet. För gift befatt-

¹ Här uteslutet.

ningshavare gäller, att vederbörande är skyldig mottaga kost in natura från sjukhuset i fall, då sådant enligt direktionens beprövande finnes av omständigheterna påkallat. Enligt vad lönenämnden under hand inhämtat, ha med stöd av sistnämnda stadgande gifta befattningshavare, tillhörande kökspersonalen, vid vissa sinnessjukhus ålagts att intaga kost å sjukhuset, i den mån måltid infaller under deras ordinarie tjänstgöringstid.

Av förestående redogörelse framgår, att skyldigheten för husmödrar och biträdande husmödrar vid försvarsväsendets matinrättningar att uttaga kost mot ersättning har sin motsvarighet icke blott beträffande annan personal inom samma matinrättningar utan även på andra håll inom statsförvaltningen. Det skäl, som föranlett utfärdandet av de av motionärerna påtalade bestämmelserna och som torde böttna i svårigheten att utöva erforderlig kontroll, har sålunda allmängiltig karaktär. Då bestämmelser av detta slag icke torde kunna undvaras, vill lönenämnden i anledning av förevarande motioner endast uttala, att bestämmelserna böra givas sådan utformning, att de icke inkräkta på vederbörandes rätt att disponera över sin fritid.

Utskottet. Under hänvisning till vad arméförvaltningens intendenturavdelning och försvarsväsendets lönenämnd anfört i sina över motionerna avgivna utlåtanden kan utskottet icke tillstyrka motionerna i vad de avse, att husmödrarna vid försvarets matinrättningar skulle erhålla fri kost utöver dem nu tillkommande lön enligt löneplan. Detta skulle nämligen, såsom av utlåtandena framgår, innebära en betydande löneförbättring som skulle få konsekvenser för andra personalgrupper.

Utskottet finner sig heller icke på grund av vad som anförts i de avgivna utlåtandena kunna tillstyrka motionerna i vad de avse, att husmödrarna skulle befrias från skyldighet att uttaga portion in natura.

I likhet med försvarsväsendets lönenämnd finner utskottet bestämmelserna om uttagandet av portion in natura dock böra givas sådan utformning, att de icke inkräkta på vederbörandes rätt att disponera över sin fritid. Den för vinnande av detta önskemål erforderliga ändringen i bestämmelserna torde emellertid kunna åstadkommas utan riksdagens medverkan.

Utskottet får alltså hemställa,

att motionerna I: 225 och II: 243 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 19 juni 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Närvarande: se under utlåtandet nr 233.